

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 6 Issue 5, p. 313-316, September 2014

Kitap Tanıtım ve Değerlendirme: Fahri Sakal, *Çok Partili Döneme Geçişte Tek Partinin Muhalefet Anlayışı*, Etüt Yayınları, Samsun, 2008, 254 s.

Tanıtıcı: Yrd. Doç. Dr. Necati ÇAVDAR - *Gaziosmanpaşa Üniversitesi - Tokat*

Tanıtacağımız eseri kaleme alan Fahri Sakal, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Giriş ve iki bölümden oluşan çalışmada sonuç, bibliyografya ve indeks kısımları yer almaktadır. Kitap 254 sayfadan ibaret olup Etüt Yayınevinden çıkmıştır.

Kitabın giriş kısmı “Siyasi ve Fikri Açından Muhalefet Olgusu ve Türkiye Örneği” başlığını taşımaktadır. Burada Türkiye’deki iktidar-muhalefet anlayışına değinen yazar ülkemizdeki muhalefet anlayışının yeni bir olgu olduğunu vurgulamaktadır. Bu kısımda, Türk devletlerinde yönetimin “Kut” anlayışına dayanması hasebiyle hükümdarın karşısında herhangi bir muhalefet olgusunun bulunmadığına değinilmiş olup Türk idare anlayışındaki kardeş kavgaları, Osmanlıda yeniçeri faaliyetleri ve hükümdarın otoritesini sınırlandıran ilmiye ve seyfiye sınıflarının faaliyetleri muhalefet olgusu bağlamında değerlendirilmiştir. “Tek Parti Rejimi” başlığı altında Türkiye’de “Tek Parti” rejiminin 1931 kurultayında, Meclis ve Hükümetin tek partinin bir organı olarak kabul edilmesiyle, başladığı dile getirildikten sonra Tek parti hükümetinde demokrasiden söz edilemediği ve bir muhalefet algısı olmadığı için halkın sorunlarının dinlenmediği ifade edilmiştir. Atatürk’ün ölümünden sonra cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü’nün bürokratik ve militarist bir rejimi tercih etmesi ve II. Dünya Savaşı’nın çıkmasıyla hürriyet tartışmalarının bir kenara bırakıldığını söyleyen yazar, Demokrat Parti’nin kurulmasıyla ilk defa halkın ayağına kadar gidilip sorunların dinlenmeye başlandığını vurgulamaktadır.

Eserin “Tek Parti Devleti” başlıklı bölümünde yazar, Türkiye’deki Cumhuriyet idaresinin halka hizmetle güçlenebilecekken elit azınlığın merkezini güçlendirmeyi tercih ettiğini, elit zümrenin de halka “Hassolar- Memolar” ve “Kasketliler” olarak baktığını dile getirmektedir.

“CHP Devlet Kaynaşması” başlığını taşıyan bölümde ise; CHP’nin devletin bütün kurumlarını kendi partisinin bir organıymış gibi kullandığını, parti işleri ile ilgilenmeleri için valilere üstün yetkiler verdiğini, valilerin buna dayanarak yaptıkları uygulamaların tek partiyi halktan uzaklaştıran bir davranış olduğu ifade edilmiştir.

“Kurumlar ve CHP” başlığı ile kaleme alınan kısımda CHP’nin “Ordular ve bütün kuvvetler bizde iken hasımlarımız ne yapabilirler?” anlayışı ile olaya yaklaştığı ve “milletin iktidarı kendisine vermemesi durumunda silah zoru ile alacağı” anlayışının “halkı sürü gibi gören bir zorba yaklaşım olduğu” ifade edilmektedir. Kendisi gibi düşünmeyenleri gayrimeşru, aciz ve zavallı olarak gören CHP idarecilerinin aleyhtarlarını ise “baldiri çıplak” olarak küçümseyici tanımlamalarının tek partiyi halktan uzaklaştıran bir başka hatalı davranış olduğu öne sürülmektedir.

1946 seçimlerinde iktidar partisinin Demokrat Parti’nin seçimleri kazanmasını engelleme, halkı korkutma ve yönlendirme çalışmaları “Muhalefete Karşı Şiddet” başlığı altında incelenmiştir. Yazar burada Çubuk, Nevşehir, Polatlı ve Arslanköy seçimlerinde halka yapılan

JHS

History
Studies

Volume 6
Issue 5
September
2014

baskıları öne çıkarmış olup Demokrat Parti'ye destek verenlerin sakal ve bıyıklarının cımbızla yolunmak gibi çeşitli şekillerde şiddete maruz bırakıldıklarını ifade etmektedir. Yıldırma politikasının ulaştığı son noktanın ise Senirkent'te yaşanan olaylarda Abdullah Demiralay'ın öldürülmesi olduğu dile getirilmektedir.

Recep Peker'in istifa edişi ve Demokrat Parti'nin faaliyetleri "Recep Peker'in Düşüşü ve Muhalefet" başlığı altında incelenmiştir. Gittikçe kalabalıklaşan DP mitinglerine karşı iktidarın boş meydanlara hatta salonlara konuştuğunu ifade eden yazar, Peker'in kalabalık toplantılar yapmak için işçileri, memurları, öğrencileri ve işsiz insanları günlük ücretlerini karşılayarak miting meydanlarına toplamaya çalıştığını söylemektedir.

"Geçiş Döneminde Tek Partinin Din Anlayışı" başlığı altında tek parti dönemindeki din olgusu ele alınmıştır. Ezanın Türkçe okunduğu dönemden, Kuran eğitimi almaya çalışan halkın çektiği ıstıraplardan ve insanların namaz kılabilmek için günde beş defa dilekçe verdiklerinden bahseden yazar bunları "Hikmet-i hükümet" olarak adlandırmıştır. Yazara göre eğer bu uygulamalar yapılmamış olsaydı CHP'ye karşı olan tutumlar daha farklı olabilirdi.

Tek partinin propaganda anlayışından ve elindeki avantajları sonuna kadar nasıl kullandığından bahseden yazara göre; İnönü "Milli Şef" olarak yurt gezilerinde Ordu Evlerini, Halkevlerini kullanmış, halka hitap etmek yerine buradaki ordu mensuplarına ve parti üyelerine hitap etmeyi tercih etmiş, CHP lehine haber yapmayan gazeteler kapatılmıştır.

"Çok Partili Hayatın Kazandırdıkları" adlı başlık altında Türkiye'de çok partili hayata geçişin iç ve daha çok dış gelişmelerden kaynaklandığı ifade edilmiş olup yazar bu gelişmelerin başında basın serbestliği ve seçim yasasında yapılan değişikliklerin yer aldığını söylemektedir.

"Geçiş Döneminin Seçimleri" ana başlığı altında genel seçimlerde iktidar partisinin yaptığı propaganda faaliyetleri incelenmiştir. Yazar, genel seçimler esnasında iktidar kadrosunun kendisine muhalefet yapılmasına karşı değilmiş gibi davrandığını ancak seçimin güvenliğini sağlamak için de bir şey yapmadığını, neticede işin sandıkların çalınmasına ve DP oylarının yakılmasına kadar vardığını ifade etmektedir. Muhtarlık seçimlerinde karşılaşılan usulsüzlükleri, oy yakmaları, sandık çalmaları ve cana kıymaları değerlendiren yazar taşra halkını sindirmeye ve DP'ye meyletmesini engellemeye çalışan CHP'nin bu metodunun kendisine zarar verdiğini dile getirmektedir. "Seçim Hileleri" başlığını taşıyan bölümde CHP'nin tek parti olarak devleti yönetmeye devam etmek için seçimlerde başvurduğu hile ve aldatmalara yer verilmiştir. Jandarma zoru ile oy kullananlar, önceden mühürlenmiş zarfi sandığa atanlar hatta oy kullanma hakkı elinden alınanlar...

Yazar "46 Seçimi Sonucu: Peker Hükümeti ve Politikası" başlığı altında daha önce parti genel sekreteri iken parti başkanı olan Recep Peker'in katı yönetiminden ve seçimlere nasıl müdahale ettiğinden bahsetmektedir. CHP'nin devletin gücünü kullanarak halka çeşitli işkenceler uygulamak suretiyle sandıktan tekrar çıkmayı başardığını dile getiren yazar çoğunluğu Demokrat Partili olan bölgelerden bile Halk Partisinin çıkmasını tezine dayanak olarak göstermiştir. "Demokrasiye Geçişte İnönü Faktörü ve 12 Temmuz Beyannamesi" başlığı ile kaleme alınan kısımda beyannamenin ilan ediliş sebeplerinden bahsedilmiştir. Yazarın belirttiğine göre, başta İnönü olmak üzere, bütün CHP yönetimi Demokrat Parti'nin muhalefet olarak görev yapmasını, iktidara gelmeyi aklından bile geçirmemesini istiyordu. Bu beyanname Demokrat Partilileri memnun ederken Halk Partilileri sıkıntıya sokmuştur.

Demokrasiye geçişte Halk Partisi'nin tutumunun öne çıkarıldığı "Demokrasi Acemilikleri" başlığı altında CHP'nin asıl korkusunun halkın tamamı tarafından kabul edilmemiş olan inkılâpların dini istismar yoluyla zedeleneceği olduğu dile getirilmektedir.

JHS
314

*History
Studies*

*Volume 6
Issue 5
September
2014*

Yazara göre, Tek partinin zihin yapısı milletin kendilerine minnettar olması yönündeydi. Aksi hareket edenler nankörlükle suçlanıyordu. Halk Partisi muhalif partinin sadece muhalefette kalmasını istiyordu. Tüm yasaklamalara rağmen Demokrat Partinin halktan destek alması; haksız vergilere karşı çıkmasıyla, halkı Kürt, Çingene, Çerkez, Arap, Alevi, basit kılıklı ya da kasketliler olarak ayırmamasıyla açıklanabilir.

“Tek Parti ve Muhalefet İlişkileri” adlı bölümde Türkiye’de iktidar partisinin muhalefet anlayışının; “muhalefet benim gözetimimde olsun, farklı fikirleri savunmasın” yönünde olduğu ve Osmanlı döneminden beri kurulan grupların bu anlayışla tek tek kapatıldığı dile getirilmektedir.

Yazar DP’nin varlığını ve gücünü sürdürmüş olmasını iktidar partisinden ayrılmış bir parti olmasına bağlamaktadır. Dikkat çeken bir diğer nokta da iktidarın Adnan Menderes’i eleştirirken ya da suçlarken kullandığı üsluptur. Menderes’in meclise hazırlıklı gelmesi, önceden hazırlamış olduğu kâğıtları okuması ve tebessüm ile konuşması eleştiri konusu olmuştur. Hatta tüm bunlar Menderes’in “psikopat” diye hakarete uğramasına neden olmuştur.

Son bölümde ise “Demokrat Takibi” başlığı altında Halk Partisi’nin Demokrat Partilileri takip ettirmesi ve halkı fişlemesi kaleme alınmıştır. Yazar bu bölümde Demokrat partinin takibini geniş bir şekilde inceleyerek hangi şehirde kimin nasıl rapor edildiğini ve DP’lilerin potansiyel bir suçlu olarak nasıl takibata uğradıklarını dile getirmektedir. DP’li vekilleri ve memurları takip ettiren CHP’nin, DP’ye geçmiş olan memurlar hakkında raporlar tutarak görevden alması veya sürgün ettirmesi de üzerinde durulan diğer bir konudur. Netice itibarıyla, CHP’nin kendisini Atatürk’ün kurduğu parti olarak tanımlayarak halkın ve memurların kendisine destek vermesi gerektiği zihniyetinden kurtulamamış olduğu vurgulanan temel nokta olarak ortaya çıkmaktadır.

ESERİN YÖNTEMİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

Yazar, eserinde çok partili hayata geçişte tek partinin tutum ve davranışlarını sade bir dille, arşiv kaynaklarına, dönemin basın organlarına ve döneme şahitlik etmiş kişilerin hatıralarına bağlı kalarak kaleme almıştır. Eserin geneline hâkim olan hava; Demokrat Parti’nin CHP’den ayrılması sebebiyle başta bir hukuk oyununun ya da danışıklı dövüşün neticesi olarak ortaya çıkmış bir parti gibi algılandığı fakat zamanla, belki de CHP’nin tutumlarından dolayı, gerçek bir muhalefet partisi olma yolunda hızla ilerleyerek halk kitlelerinin desteğini aldığı yönündedir.

Eserde dikkatlerden kaçmayan bazı hususları da “Kritik/Review” bağlamında yazarın hoşgörüsüne sığınarak ifade etmekte fayda var. Öncelikle, giriş bölümünde bu hassas konuda tarafsız olacağını ifade etmiş olsa da, yazarın eser boyunca Demokrat Parti’ye sempatisi ve temayülü sezilmektedir. Hatta bazen belgesel bilgi verilip okur olayı net olarak algılar duruma geldikten sonra yazarın CHP aleyhinde yorumlarda bulunduğu görülmektedir.

İkincisi, Halk Fırkası’nın Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası hakkındaki tutumuna ayrı bir bölüm ayrılması CHP’nin Demokrat Parti ile ilişkileri açısından hem bir hazırlık hem de CHP’nin muhaliflere bakışının arka planını göstermek açısından yararlı olabilirdi.

Son olarak da; eserin omurgasını oluşturan CHP’nin ünlü ve lider şahıslarının daha çok merkez basına yansıyan görüşlerinden CHP’nin muhalefet anlayışını takip edebilmemize rağmen taşra teşkilatlarındaki müfrit partizanların ve taşra basınının tutumlarına dair doyurucu açıklamaların tespit edilememesi bir sınırlılık gibi duruyor.

JHS
315

*History
Studies*

*Volume 6
Issue 5
September
2014*

Her şeye rağmen eser yakın tarihimizin temel dönüşüm noktalarından birisi olan “Çok Partili Hayata Geçiş” olgusunun az bilinen detaylarını ortaya koyması bakımından kıymet taşımaktadır. Bu değerli çalışma ile tarih ilmine katkıda bulunan yazarı kutlamak gerek.

JHS
316

*History
Studies*

*Volume 6
Issue 5
September
2014*